

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ

Наталія Голіяд

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-2553-2615
e-mail: nata_goliyad@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблем перекладу фахових текстів, що характеризуються високою специфічністю та використанням термінології, характерної для певних наукових чи професійних галузей. В умовах глобалізації, яка сьогодні відбувається у величезних масштабах, адекватний переклад таких текстів стає надзвичайно важливим для забезпечення комунікації між культурами, країнами й фахівцями різних рівнів та з різних галузей. Оскільки фахові тексти охоплюють різноманітні сфери діяльності, як-от наука й техніка, медицина, економіка, бізнес, юриспруденція, інженерія і комп'ютерні технології, вони містять терміни та вирази, які потребують глибоких знань і точного розуміння предметної сфери. Переклад фахових текстів є складним і різнобічним процесом, оскільки потребує не лише лінгвістичної компетенції перекладача, а й глибокого фахового розуміння галузі, у межах якої виконується переклад, і потреб цільової аудиторії.

У статті розглянуто основні труднощі й проблеми, з якими стикається перекладач під час роботи з фаховими текстами, зокрема складність у виборі відповідних термінів, проблеми з точністю передавання змісту в контексті іншої культури чи системи, наприклад правової. Значну увагу приділено ролі термінологічних систем і спеціалізованих словників у забезпеченні точності перекладу. Застосування калькування, транскрипції, транслітерації, лексичних еквівалентів й описового перекладу дає змогу адекватно відтворити фаховий текст і зробити його зрозумілим для цільової аудиторії.

Окремо розглянуто використання новітніх технологій у процесі перекладу фахових текстів. Автоматизований переклад набуває значного поширення, але він має низку обмежень у застосуванні, з якими можна впоратися лише за допомогою професійних перекладачів. Тому найкращий результат досягається завдяки тісній співпраці перекладачів й експертів галузі, у межах якої виконується переклад.

Окреслено, що для здійснення найбільш ефективного перекладу галузевих текстів необхідно поєднувати традиційні методи з новітніми технологіями й засобами перекладу. Так, у статті підкреслено необхідність розвитку професіоналізму у сфері перекладу фахових текстів та постійної актуалізації знань і навичок перекладача для досягнення максимальної точності й адекватності перекладу.

Ключові слова: переклад, фахові тексти, термінологія, адаптація, лексичний відповідник, перекладацька транскрипція, транслітерація, автоматизований переклад, CAT-інструменти.

PROBLEMS OF TRANSLATING PROFESSIONAL TEXTS

Nataliia Holiiad

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice
of Translation from the English Language
Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska Str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2553-2615
e-mail: nata_goliyad@ukr.net

Abstract. The Article is devoted to the study of the problems of translating professional texts characterized by high specificity and the use of terminology typical for certain scientific and professional fields. In the conditions of globalization which is taking place quite quickly today adequate translation of such

texts becomes extremely important for ensuring communication between cultures, countries and specialists of different levels and from different fields.

Since professional texts cover various fields of activity such as science and technology, medicine, economy, business, law, engineering and computer technologies, they contain terms and expressions that require deep knowledge and a good understanding of the subject area. Translation of professional texts is a complex and multifaceted process as it requires not only a linguistic competence from the translator but also a deep professional understanding of the field within which the translation is performed. The needs of the target audience are to be accounted for as well.

The article examines the main difficulties and problems that a translator faces when working with professional texts. These include the difficulty of choosing appropriate terms, problems with the accuracy of conveying content in the context of another culture or system, for instance, the legal system of a country. Considerable attention is paid to the role of terminological systems and specialized dictionaries in ensuring the accuracy of translation. Tracing, transcription, transliteration, lexical equivalents and descriptive translation are employed to adequately reproduce a professional text and make it understandable for the target audience.

The article considers the application of the new technologies in the process of translating professional texts. Machine translation is gaining significant popularity but it has a number of limits in its use which can be overcome only with the help of professional translators. Therefore, the best result is achieved through close cooperation between translators, experts in the target field and CAT-tools.

It is outlined that for the translation of professional text to be most effective and adequate it is necessary to combine traditional methods of translating with the latest technologies and translation tools. Thus, the article emphasizes the need to develop professionalism in the field of translation of professional texts and to update constantly the translator's knowledge and skills to achieve maximum accuracy and adequacy of translation.

Key words: translation, professional texts, terminology, adaptation, lexical equivalent, translation transcription, transliteration, automated translation, CAT-tools.

На сучасному етапі розвитку суспільства за умов глобалізації, інтеграції економік різних країн, розвитку технологій і наукових досягнень роль перекладу фахових текстів набуває надзвичайного значення. Переклад не лише є засобом міжкультурної комунікації, а й важливим механізмом забезпечення науково-технічного прогресу, функціонування міжнародного бізнесу, права, медицини та інших галузей. Саме із цієї причини переклад фахових текстів є невід'ємною частиною розвитку й адаптації до сучасних умов світу.

У глобалізованому світі підприємства, компанії, корпорації, наукові й медичні організації постійно співпрацюють на міжнародному рівні. Ефективність цього співробітництва безпосередньо залежить від ефективної комунікації між партнерами. Переклад галузевих текстів, наприклад, контрактів, угод, маркетингових матеріалів, фінансових звітів, бізнес-планів, клінічних досліджень, інструкцій сприяє забезпеченню точності й зрозумілості у відносинах між представниками різних країн. За допомогою перекладу компанії виходять на нові закордонні ринки, укладають угоди про постачання і збут товарів та послуг, наукові установи домовляються про проведення спільних досліджень чи про можливість використання вже отриманих

результатів у подальшій роботі над дослідницькими проектами, медичні установи мають змогу співпрацювати із закордонними колегами в питаннях обміну досвідом у лікуванні захворювань та реабілітації хворих.

Постановка проблеми. Зважаючи на комплексність і масштаб застосування фахових текстів, їх переклад є однією з найвідповідальніших та найскладніших сфер перекладацької діяльності. Фаховий переклад ставить низку вимог до перекладача, адже для його виконання необхідно не лише досконало володіти мовою оригіналу й мовою перекладу, а й мати глибокі знання в специфічній галузі, у межах якої здійснюється переклад, наприклад, у науці, техніці, економіці, медицині, історії тощо. У цьому контексті перекладач діє як міжмовний посередник і як фахівець, який розуміється на спеціальній термінології, поняттях і концептах певної галузі. Тож **метою і завданнями статті** є розгляд основних особливостей фахових текстів і методів, стратегій та інструментів, які застосовуються при здійсненні перекладацької діяльності в цьому аспекті. **Предметом дослідження** є переклад фахових текстів, **об'єктом** — способи відтворення лексичних, граматичних і стилістичних особливостей фахових текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до сфери функціонування, специфіки творення і характерних рис тексти поділяють на художні й нехудожні [5]. Об'єктом нашого розгляду є нехудожні тексти, адже саме їх використовують у таких галузях міжнародної співпраці, як бізнес, торгівля, медицина, юриспруденція, наука і техніка тощо. Безперечно, художні тексти також є вагомим інструментом міжнародної комунікації та співпраці в різних гуманітарних галузях, як-от культура, мистецтво, музика тощо, але в цій статті розглянемо специфіку нехудожніх текстів.

Фахові тексти можна поділити на кілька підгруп відповідно до галузі використання: науково-технічні, юридичні, медичні, економічні, бізнесові, інженерні, комп'ютерні тощо. До науково-технічних текстів належать наукові статті, патенти, інструкції, опис дослідження, технологічних процесів, експериментів тощо. Вони характеризуються чіткою структурою, логічністю викладу, використанням спеціальної термінології. До юридичних текстів належать угоди, контракти, закони, судові рішення. Окрім відтворення чіткої структури й специфічної термінології, переклад юридичних текстів вимагає надзвичайної точності та правових знань, оскільки навіть найменша неточність може призвести до серйозних юридичних наслідків. До медичних текстів належать інструкції для лікарів, медичні дослідження, рецепти тощо. Медичний перекладач повинен знати й розуміти терміни, пов'язані з анатомією, методами лікування, діагнозами, фармацевтичними препаратами.

До текстів у галузі бізнесу й економіки належать фінансова звітність, бізнес-плани, стратегії розвитку. Для адекватного перекладу в цій галузі перекладачеві необхідно володіти знаннями з економіки, фінансів, бізнесу, статистики. Інженерні та комп'ютерні тексти містять технічні інструкції, документацію до програм і програмного забезпечення. У цій галузі важливо знати точне значення термінів з інженерії і програмування.

До основних труднощів перекладу фахових текстів належать:

- 1) специфічна термінологія;
- 2) структура тексту;
- 3) контекст і призначення тексту.

Як уже зазначалося вище, галузеві тексти містять велику кількість термінів, які вимагають особливої уваги з боку перекладача, оскільки дуже часто саме правильне тлумачення певного терміна забезпечує адекватний переклад усього тексту.

Терміном називається «слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [8, с. 736]. Терміни були об'єктом дослідження різних науковців: В. І. Карабана [3], О. О. Селіванової [8], Е. Ф. Скороходька [9]. В. І. Карабан тлумачить термін як «мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки [3, с. 15]. Учений досліджує термінологію науково-технічної, економічної, юридичної галузей. За Е. Ф. Скороходьком, термін – «це слово або сталий вираз, що позначає специфічне поняття в науці, техніці чи іншій сфері діяльності, і має таке визначення, яке виявляє саме ті характеристики, що належать до цієї конкретної галузі» [9, с. 7].

Тож можна зробити висновок, що ключовою характеристикою терміна є належність до певної специфічної галузі. Окрім того, терміни характеризуються системністю, стилістичною нейтральністю, наявністю дефініції.

До методів і стратегій перекладу галузевих термінів належить встановлення лексичних відповідників, перекладацька транскрипція, транслітерація, калькування, синонімічна заміна, описовий переклад, адаптація.

Прикладом транслітерації може бути англійський новітній термін у галузі інформаційних технологій *chatbot*, який відповідно до правил транслітерації відтворюємо українською мовою «чатбот»:

Without offering a definitive assessment, both AI chatbots judged that there was little factual support for the idea... [12]. – Не надаючи остаточної оцінки, обидва чатботи зі штучним інтелектом визнали, що ця ідея мала недостатньо фактичної підтримки...

Калькування спостерігаємо при відтворенні англійської абревіатури *AI* (artificial intelligence):

AI does not possess a personality, but delivers discourse as if it might have one [12]. – III не має індивідуальності, але є дискурс так, ніби він міг би її мати.

Перекладаючи галузеві тексти, особливу увагу варто звернути на граматичну й синтаксичну структуру речень, які характеризуються наявністю складносурядного та складнопідрядного зв'язків, використанням багатокomпонентних атрибутивних словосполучень, «вживання означень, утворених шляхом стягнення цілих синтаксичних груп»

Граматична та синтаксична структура речень у текстах наукового характеру визначається таким: довгі речення (складносурядні, складнопідрядні); уживання атрибутивних словосполучень з великою кількістю компонентів; уживання означень, утворених шляхом стягування цілих синтаксичних груп; уживання синтаксичних конструкцій, пасивних конструкцій, зворотів (об'єктний відмінок з інфінітивом, називний відмінок з інфінітивом); пропуски службових слів (артиклів, допоміжних дієслів), що характерно для таблиць, креслень, специфікацій.

Переклад фахових текстів вимагає використання глосаріїв, словників і баз даних галузевих термінів, які дають змогу забезпечити точність й узгодженість термінології. Спеціалізовані глосарії та словники галузевих термінів, які охоплюють конкретні галузі, як-от медицина, техніка, економіка, право, інженерія, допомагають знаходити точні відповідники термінів і уникати неточностей та двозначних трактувань.

Сучасні технології значно полегшують роботу перекладачів. Завдяки використанню спеціалізованих комп'ютерних перекладацьких програм (CAT tools / CAT-інструменти), як-от SDL Trados, MemoQ, Wordfast та інші, перекладачам вдається зберігати узгодженість у використанні термінології і витратити менше часу на перекладання. Ці програми дають змогу перекладачам ефективно працювати з великими обсягами тексту. Завдяки цим інструментам через застосування пам'яті перекладів (Translation Memory) досягається послідовність й узгодженість у перекладі галузевих термінів та висловлювань у межах одного проекту.

Спеціалізовані комп'ютерні перекладацькі програми можуть бути як безкоштовними, так і платними. До безоплатних програм належать Smartcat, Matecat і CafeTran Espresso [11]. Серед платних CAT-інструментів варто згадати Smartling, Pairaphrase, MemoQ, Phrase, Transifex [11].

Smartcat, одна із найпопулярніших комп'ютерних перекладацьких програм, є простим у використанні й безпечним інструментом, який працює в інтернеті, але може перекладати десятки типів файлів. Прикладний програмний інтерфейс Smartcat допомагає розширити функціональність цього інструмента й інтегрувати його з іншими інструментами в процесі роботи [11].

Matecat – це безоплатний комп'ютерний перекладацький інструмент корпоративного рівня. Він підтримує понад 200 мов і більш ніж 30 тем чи галузей. Цей інструмент також дає змогу завантажити власну перекладацьку пам'ять (Translation Memory), щоб уникнути неточностей в перекладі [11].

Комп'ютерна перекладацька програма CafeTran Espresso створена перекладачем і розробником. Вона орієнтується на перекладачів-фрилансерів [11].

Комп'ютерний перекладацький інструмент Pairaphrase підтримує понад 100 мов і від 3 600 до 10 000 мовних пар. Pairaphrase автоматично форматує файли для збереження макета, шрифту, розривів рядків та інших елементів перекладених файлів; здійснює сегментний аналіз, який визначає точні збіги, збіги контексту, нечіткі збіги й нові слова, що дає змогу оцінити, скільки роботи вимагатиме переклад; перекладає мовлення та закадровий голос, який працює 18 мовами та перетворює файл сценаріїв на аудіофайли форматів MP3 чи WAVE. Вагомою особливістю є те, що Pairaphrase використовує динамічне машинне навчання, щоб покращити якість перекладу, вивчаючи внесені перекладачем правки [11].

Комп'ютерна перекладацька програма MemoQ дає змогу швидко й продуктивно виконувати й редагувати переклади. MemoQ зберігає контекстну інформацію обома мовами, що робить пошук у перекладацькій пам'яті ефективнішим, а результати – точнішими. Цей інструмент дає змогу імпортувати, перекладати та експортувати різні типи файлів, оскільки MemoQ сумісний із більшістю інструментів перекладу. Він підтримує понад 100 мов і 30 типів форматів файлів [11].

За допомогою Phrase можна швидко перекладати вебсайти й вебпрограми, програмні продукти й відеоігри [11].

Машинний переклад (наприклад, Google Translate або DeepL) може застосовуватися

для ознайомлення з текстом, для швидкого перекладу окремих фрагментів тексту в тому разі, коли точність перекладу не є критично важливою. Також ці системи перекладу можна використовувати для створення чорнового варіанта перекладу, однак у галузеві тексти, перекладені за допомогою Google Translate чи DeepL), потребують ретельної перевірки й значного доопрацювання перекладачем, оскільки може виникати помилка через недостатньо точне трактування термінів.

Значного поширення й використання при перекладі галузевих текстів набули термінологічні бази даних, які містять інформацію у вигляді статей про поняття певної галузі. Ці бази зазвичай містять супровідну інформацію кількома мовами, що дає змогу уникнути неправильного трактування поняття іноземною мовою. До таких баз належать IATE (для Європейського Союзу), Lexicoool, які разом зі спеціалізованими термінологічними глосаріями для різних галузей допомагають перекладачам правильно використовувати терміни й скорочення в межах однієї галузі.

Спільні платформи та форуми для перекладачів, як-от TranslatorsCafe, дають змогу перекладачам отримувати замовлення, обмінюватися досвідом, отримувати консультації від експертів у галузі, з'ясувати найбільш точні варіанти термінів, що використовують у професійному контексті.

Підсумовуючи, варто зазначити, що переклад фахових текстів є складним і важливим процесом, який вимагає високого рівня кваліфікації і спеціалізованих знань у певній галузі. Точність, правильне розуміння контексту й адекватність перекладу є основними вимогами до відтворення галузевих текстів. Використання сучасних інструментів і технологій у перекладі дає змогу зробити цей процес більш ефективним, проте роль професійного перекладача як фахівця в певній галузі залишається незмінною.

Правильний, адекватний і точний переклад фахових текстів сприяє розвитку міжнародної співпраці, надає нові можливості для бізнесу, науки, освіти, медицини, технологій, будучи засобом точного та зрозумілого передавання інформації між культурами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу : навч. посіб. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
2. Бондаренко О. Метафоричні терміни сфери інформаційних технологій: до питання перекладу українською мовою. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2019. Вип. 175. С. 694–695.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2044. 576 с.
4. Литвин І.М. Перекладознавство : навч. посіб. Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
5. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Київ, 2016. 176 с.
6. Поворознюк Р.В. Переклад медичних текстів: теорія та практика. Київ : Видавець Заславський О.Ю., 2017. 220 с.
7. Поворознюк Р.В. Медичний переклад: теорія та практика (У 2 томах). Київ : Видавець Заславський О. Ю., 2019. 463 с.
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
9. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : монографія. Київ : Логос, 2006. 99 с.
10. Slavova L. Discursive Strategies of Politicians through the Prism of Translation. *Translation and Power*, eds. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften: Berlin; Bern; Wien, 2020.
11. 8 CAT Tools That Every Translator Should Be Using Regularly. URL: <https://www.smartling.com/blog/cat-tools> (Дата звернення: 25.02.2025).
12. Outside the Box: Is AI the Media We Need to Deconstruct Our News Media?- URL: <https://www.fairobserver.com/more/science/outside-the-box-is-ai-the-media-we-need-to-deconstruct-our-news-media/> (Дата звернення: 25.02.2025).

REFERENCES

1. Bilous, O.M. (2013). *Teoriia i tekhnolohiia perekladu* [Theory and technology of translation]: navch. posib. Kirovohrad, RVV KDPU im. V. Vynnychenka. 200 s. [in Ukrainian].
2. Bondarenko, O. (2019). Metaforychni termini sfery informatsiinykh tekhnolohii: do pytannia perekladu ukrainskoiu movoiu [Metaphorical terms in the field of information technologies: to the issue of translation into Ukrainian]. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriia: Filolohichni nauky*. Vyp. 175. S. 694–695. [in Ukrainian].
3. Karaban, V.I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury* [Translation of English scientific and technical literature]. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo- stylistychni problemy. Vinnytsia : Nova knyha, 576 s. [in Ukrainian].
4. Lytvyn, I.M. (2013). *Perekladoznavstvo* [Translation studies]: navch. posib. Cherkasy: Vydavnytstvo Yu. A. Chabanenko. 288 s. [in Ukrainian].
5. Maksimov, S.Ye. (2016). *Praktychnyi kurs perekladu (anhliiska ta ukrainska movy)* [Practical translation course (English and Ukrainian languages)]. Kyiv 176 s. [in Ukrainian].
6. Povorozniuk, R.V. (2017). *Pereklad medychnykh tekstiv: teoriia ta praktyka* [Translation of medical texts: theory and practice]. K.: Vydavets Zaslavskyi O.Iu. 220 s. [in Ukrainian].
7. Povorozniuk, R.V. (2019). *Medychnyi pereklad* [Medical translation]: teoriia ta praktyka (U 2 tomakh). K.: Vydavets Zaslavskyi O.Iu. 463 s. [in Ukrainian].
8. Selivanova, O.O. (2011). *Linhvistychna entsyklopediia* [Linguistic encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. 844 s. [in Ukrainian].
9. Skorokhodko, E.F. (2006). Termin u naukovomu teksti (do stvorennia terminotsentrychnoi teorii naukovoïho dyskursu) [A term in a scientific text (before the creation of a term-centric theory of scientific discourse)]: [monohrafiia]. K.: Lohos. 99 s. [in Ukrainian].
10. Slavova, L. (2020). Discursive Strategies of Politicians through the Prism of Translation. *Translation and Power*, eds. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften: Berlin; Bern; Wien.
11. 8 CAT Tools That Every Translator Should Be Using Regularly. Retrieved from: <https://www.smartling.com/blog/cat-tools> (Date of reference: 25.02.2025).
12. Outside the Box: Is AI the Media We Need to Deconstruct Our News Media? Retrieved from: <https://www.fairobserver.com/more/science/outside-the-box-is-ai-the-media-we-need-to-deconstruct-our-news-media/> (Date of reference: 25.02.2025).